

Podrijetlo riječi robot

Češki spisatelj Karel Čapek (1890.-1938.) pisao je uz ostalo i djela koja žanrovski pripadaju u ono što je kasnije nazvano znanstvena fantastika. U siječnju 1921. godine

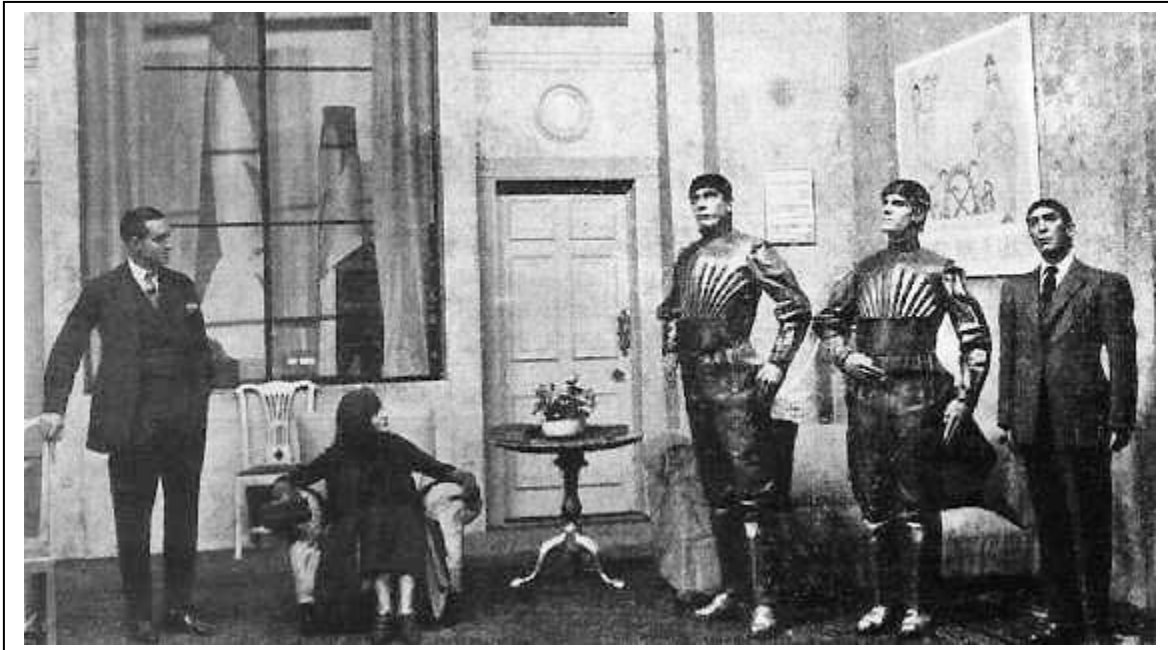


praizveden je u Pragu njegov kazališni komad s nazivom "R. U R." (Rossumovi Univerzalni Roboti). U toj "kolektivnoj drami", kako je sam autor okarakterizirao tematiku svoga djela, opisuju se dramatični trenuci prevrata kada čovjekolike tvorevine, izrađene prema tajnoj formuli doktora Rossuma preuzimaju vlast na Zemlji i počinju svoju vladavinu nad ljudima. Dan praizvedbe R.U.R.-a najviše povijesnih izvora navodi kao vrijeme nastanka riječi robot. Postoje, međutim podatci da se riječ spominje mnogo ranije, odnosno da ju je Čapek uporabio još 1917. u manje poznatoj

drami "Opilec" (Pijanac). Prema pisanoj ostavštini samoga Karela Čapeka, riječ robot izmislio je njegov brat Josef, također spisatelj. U kratkom zapisu Karel spominje prigodu u kojoj je upitao Josefa kako bi on nazvao artificijelne radnike u njegovoj novoj drami. Karel sugerira naziv labori ali drži da to ime zvuči previše knjiški. "Nazovi ih onda roboti" - odgovorio je Josef i vratio se svom poslu - piše Karel Čapek danas općeprihvaćeni tvorac te riječi.

Zanimljivo je da su roboti iz R.U.R.-a po svojoj građi bliski tvorevinama koje danas zovemo androidi. Proizvod su biokemijske pretvorbe, neka vrsta genetski preuređenog čovjeka. Čapek je osobno sumnjao u mogućnost da mehanički strojevi mogu steći i imati osobine živih organizama. Pišući u trećem licu u članku s naslovom "Autor robota brani sebe" (Ludove noviny, 9. lipnja 1935.) napisao je: "Zastrašujuće je, iskreno rečeno, da on odbija svu odgovornost za ideju da bi metalne sprave mogle ikada zamijeniti ljudska bića i da bi se po moću žica moglo probuditi nešto nalik životu, ljubavi, neposluhu. On je to držao mračnim prikazom koji je ili precjenjivanje stroja ili teški napad na život."

Društveno ozračje u kojemu je nastao R.U.R., pa i riječ robot, prva je polovica dvadesetoga stoljeća kada filozofija rada i tehnika uočljivo postaju prevladavajuće povijesne vrijednosti, izaziva snažnu polarizaciju u ocjeni budućnosti. S jedne strane



SU

tvorci futurističkog pokreta (Marinetti i drugi) čija djela nekritički slave tehnološku moć čovjeka u njegovim naporima da zavlada prirodom te ruska avangarda koja, zanesena Oktobarskom revolucijom, oduševljeno priziva vladavinu kolektiva, rada i radničke klase. Na Zapadu je to vrijeme zrele inudstrijske epohe kada tehnologija postaje vidljivo dominantan čimbenik ljudske civilizacije. Još 1908. "Ford Motor Company" uvodi montažne linije u svoje tvornice automobila što obilježava početak masovne primjene industrijske automatizacije u visokoserijskoj proizvodnji. Surovost radnih uvjeta stvorenih industrijalizacijom poprimila je tragičnu masovnost klasnih raslojavanja u kojima radništvo u Europi prvi put u povijesti postaje politička snaga koja mijenja postojeće i stvara nove, do tada neviđene, društvene odnose.

S druge strane, u ljudima poput Čapeka takvo okruženje nije budilo optimizam, budućnost se činila crnom i bezizlaznom. Prema njihovu mišljenju, darovi tehnologije plaćeni su visokom cijenom potpunog rastakanja postojećeg društva i na kraju su doveli do Prvoga svjetskog rata s dotad neviđenim sredstvima i opsegom razaranja.

Čapek u R.U.R.-u ne ulazi u analizu individualne, a ni kolektivne svijesti robotičkog društva. Za samu činjenicu da roboti uspijevaju preuzeti vlast krivi su ljudi: neodgovornost genijalnih pojedinaca (doktor Rossum, čije ime asocira na Razum) te profilerski moral industrijalaca koji navješćuju doba ljudske otuđenosti.

Strojevi nazvani "roboti" samo su vrhunac vizije otuđenog društva zasnovanog na kapitalu i tehnološkoj moći.

Za popularizaciju i značenjsko proširenje riječi robot zaslužan je drugi pisac, također slavenske provenijencije. Američki Rus **Isaac Asimov** (1920.-1992.) posvetio je veći dio svoga znanstvenofantastičnog opusa upravo robotima. U njegovoj kratkoj priči "**Runaround**" iz 1950. godine prvi put je spomenuta riječ *robotika* kojom se u najširem smislu označuje studija izrade i uporabe robota. Zahvaljujući Asimovljevoj popularnosti, riječ robot proširila se u Americi, a **Joseph Engleberger**, voditelj projekta razvoja prvog programabilnog industrijskog manipulatora i veliki poklonik Asimovljeva djela, unatoč mnogobrojnim protivljenjima, ustrajao je na tome da se taj stroj nazove robot. Tako je riječ proširila iz literature u tehniku gdje je postala tehnički pojam s najrazličitijim definicijama.

Danas bi bilo teško odrediti koliko je riječ robot literarna, a koliko tehnička, što svakako svjedoči o multikulturalnosti fenomena robotike. Filološki gledano, riječ je slavenskog podrijetla i vuče korijen od češke imenice robota, koja znači rad ili, poblize, teški, prisilni rad. Riječ robot jedna je od rijetkih riječi iz slavenskih jezika koja se proširila po cijelom svijetu i postala dijelom globalne leksičke baštine, s zapravo jednakim izgovorom od Japana do Južnog pola. Ona je postala naziv za tisućljetnu metaforu kojoj nismo znali ime i za viziju budućnosti koja se s njezinim postojanjem čini providnija utoliko što joj možemo pridijeliti i pridjev robotička (Igor Ratković; ABC TEHNIKE 2000.)